

Ώσείγγωσϕη

ΑΣΚΗΣΗ ΣΤΗ ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

ΕΤΟΣ ΙΗ' - ΤΕΤΧΟΣ 97
ΧΕΙΜΩΝΑΣ 2006

Άλέξανδρου Καλόμοιρου:
«Μέσα στό Φῶς Σου»

Χρήστου Γιανναρά:
*Μπορεί νά προσληφθεῖ ἡ φυσική
δρησκευτικότητα στό ἐκκλησιαστικό
γεγονός;*

ΠΡΟΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ

π. Γεωργίου Φλωρόφσκυ:
Άποκάλυψη, φιλοσοφία καί θεολογία

Μέσα στό φῶς Σου

Ἐλέησέ με Κύριε.
Τή χήρα καί τήν ὄρφανή ψυχή μή παραβλέψεις.
Ἐκεῖ πού πᾶς, πάρε κι' ἐμένα,
τέταρτον στή συνοδία,
στό Ὅρος Σου τό Ἅγιο.

Μή ἐσκλήρυνα τοῦ αἰτήσῃαι;
Ἐσύ ὅμως εἴπες:
«Ζητεῖτε τήν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ».
Πάρε με λοιπόν μαζί Σου.

Ἐγώ θά κουβαλήσω τίς σκηνές
κι' ὅλα τά σύνεργα γιά τό στήσιμο,
γιά νά μή κουρασθεῖ ὁ Ἰάκωβος
καί γιά νά μπορεῖ ὁ Ἰωάννης
νά κουβεντιάξει μαζί Σου.

Ἄν καί νομίζω πῶς ὁ Πέτρος δέν κατάλαβε
ὅτι ἡ Νεφέλη εἶναι τέλεια σκηνή
καί δέν χρειάζονται ἄλλες.
Ἄν ὅμως εἶμαι σύμφωνος μαζί του
ὅτι «καλόν ἡμᾶς ὧδε εἶναι».

Δέν συμφωνῶ νά κατεβοῦμε
μέ κανέναν τρόπο
θέλω τό ἀνέβασμά μας
νά μὴν ἔχει γυρισμό.
Νά εἶναι ἀνέβασμα αἰώνιο.
Καί ἡ σκηνή πού θά στήσουμε
σκηνή ἀθανασίας.

Στῆς Μάρθας τίς μέριμνες
μή μᾶς ἀφήσεις νά ξαναγυρίσουμε,
στά κατατόπια τῶν Φαρισαίων
τῶν τελωνῶν καί τῶν Πιλάτων.

Μέσα στό Φῶς Σου κράτησέ μας,
κι ἄς εἶναι στά μέτρα τῶν ματιῶν μας,
χαμηλό.
Νά μή χρειασθεῖ νά πέσουμε χάμω
ἀπό τή δύναμη τῆς Χάρης Σου.

Μήν ἀφήσεις τόν Μωϋσῆ καί τόν Ἥλία
νά Φύγουνε.
Φώναξε ὅλη τήν Ἐκκλησία
καί τήν Παλιά καί τή Νέα.
Σκέπασέ μας μέ τόν Γνόφο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος
καί ὁδήγησέ μας στόν Πατέρα.

Κύριε, ἐσκήρυνα τοῦ αἰτῆσθαι,
Ξέρω ὅτι εἶμαι ἀμαρτωλός καί ἀνάξιος.
Ὅμως ἐσύ γιά τούς ἀρρώστους ἤρθες
καί τούς κακῶς ἔχοντας.
Ρίξε ἐπάνω μου τά κύματά Σου
καί πλύνε τήν ψυχή καί τό σῶμα μου.

Σκληρός ἄς εἶναι ὁ δρόμος στό ἀνέβασμα,
ἄς ματώσουν τά χέρια καί τά πόδια,
ἄς στεγνώσει τό στόμα,
Φθάνει Ἐσύ νά κρατᾶς τό χέρι μας
καί ὁ λόγος Σου νά ἴναι στίς αὐτιά μας.

Μήν ἐπιτρέψεις νά γυρίσουμε
νοσταλγικά τή ματιά στά Σόδομα
τά σκόρδα καί τά κρεμμύδια τῆς Αἰγύπτου
νά μή ξαναποθήσουμε.

Κύριε, τετρακόσια ὀλόκληρα χρόνια
ν' ἀσχολούμαστε μέ τοῦβλα καί ἄχυρα
πολλά δέν εἶναι;

Ὁ Φαραώ δέν πρόκειται ποτέ
νά μᾶς ἀφήσει νά Φύγουμε
ἂν ἐσύ δέν τόν ἀναγκάσεις.

Σχίσε ξανά τήν Ἐρυθρά
καί πάρε μας μαζί Σου,
στόν γνόφο τοῦ ὄρους
τόν γλυκύτατο καί Φωτεινότατο.

Τώρα γιά δέν χρειάζεται νά στέκεσαι
σάν στῦλος πυρός.

ἌΦοῦ Σέ εἶδαμε πρόσωπο πρὸς πρόσωπο.

ἌΦοῦ πιάσαμε τά χέρια Σου
καί ἀκούσαμε τή Φωνή Σου.

ἌΦοῦ σκουντήξαμε τόν ὦμο Σου
νά Σέ ξυπνήσουμε
ὅταν κοιμόσουν
κι ἐμεῖς πνιγόμεσταν.

Μή πηγαίνεις μωροστά,
μόνο ἀκολούθα,
μή χαθεῖ κανένας μας
βόσκοντας πικράγγουρα.

Τό νερό τῆς Μερᾶς
εἶναι γλυκό στά χεῖλη τοῦ λαοῦ Σου
ἀφοῦ τό γλύκανε τό αἷμα τοῦ Σταυροῦ.
Κράτα με στην Παρεμβολή
ὅσο μικρή κι ἂν εἶναι.

Τούς Ἀμαλικίτες δέν φοβοῦμαι
ὅσο ὁ Μωϋσῆς στέκεται
μέ ἀπλωμένα χέρια.

Τά Φίδια τά Φαρμακερά
τά ἔξουδετερώνει
ἓνα βλέμμα στό Σταυρό.

Ὅμως ἄς μὴν ἀργοῦμε Κύριε.
Σαράντα χρόνια μέσ τήν ἔρημο,
Νά στήνουμε καί νά ξεστήνουμε σκηνές,
εἶναι ἀρκετά.

Ἔλα, καί πάρε μας μαζί Σου
στήν Καινούργια Γῆ,
τήν Αἰώνια Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας.
Ἄς Φύγει ὁ ἥλιος, κι ἔλα Ἐσύ.
Κι ἄς στηθοῦν πιά οἱ σκηνές μας μόνιμα
μέσα στό Φῶς Σου.

Ψελλίσματα Ἀλέξανδρου Καλόμοιρου
Ποσειδί, 1982

Μπορεί νά προσληφθεῖ ἡ φυσική θρησκευτικότητα στό ἐκκλησιαστικό γεγονός;

τοῦ Χρήστου Γιανναρά

Ὁ ἐκκλησιαστικό γεγονός λειτουργεῖ (συγκροτεῖ ἐνεργό πραγματικότητα) ὅταν συνεχίζει τόν τρόπο (τή ζῶτική δυναμική) τῆς ἐνανθρώπισης τοῦ Θεοῦ: "Ὅταν προσλαμβάνει τή σάρκα τοῦ κόσμου (τήν ὕλη, τήν ἐπιστήμονα γνώση τῆς ὕλης, τήν αἴσθηση τοῦ κάλλους τῆς ὕλης, τόν ἐπικαιρικό κάθε Φορά ἀνθρώπινο πολιτισμό καί τά ιστορικά του παράγωγα: γλώσσα, τέχνη, τεχνική). Προσλαμβάνει τό ἐκκλησιαστικό γεγονός τή σάρκα τοῦ κόσμου, σημαίνει: τήν ἀποσπᾶ ἀπό τήν αὐτονομία τῆς ἀτομικῆς χρήσης καί τή μεταποιεῖ σέ κοινωνούμενη πραγματικότητα ἀγαπητικῆς-εὐχαριστιακῆς σχέσης.

Ἄν αὐτό συμβαίνει μέ τήν «καθόλου» σάρκα τοῦ κτιστοῦ κόσμου τήν ὑποκείμενη στή Φθορά καί στόν θάνατο, ἂν νεκροφόρος σάρκα μπορεῖ νά μεταποιοθεῖ σέ τρόπο πραγμάτωσης τῆς ἐλεύθερης καί ἀπεριόριστης ζωῆς, γιατί νά μήν συμπεράνουμε ὅτι ἡ πρόσληψη μπορεῖ νά συμπεριλάβει καί τή Φυσική θρησκεία; Ἄν ἡ ἐκκλησιαστική μεταποίηση τοῦ θανάτου σέ ζῶν δέν εἶναι νοητικό ἀπλῶς σχῆμα, ἀφετηρία ἀτομοκεντρικῶν ψυχολογικῶν βεβαιότητων, ἂν εἶναι ἐλπίδα πού ὡς κοινωνούμενη ἐμπιστοσύνη συνιστᾶ ὑπόσταση τῶν ἐλπίζομένων, ἐμπειρική πιστοποίηση («ἔλεγχος») πραγμάτων οὐ βλεπομένων, γιατί νά ἐξαιρέσουμε ἀπό τήν πρόσληψη καί μεταποίηση τήν ὀρμέφυτη θρησκευτικότητα τοῦ ἀνθρώπου;

Φυσική ὀρμή ἡ θρησκευτικότητα, ἀνάγκη τῆς Φύσης τοῦ ἀνθρώπου ἐνστικτώδης, συχνά ἀνεξέλεγκτη ἀπό τή λογική καί τήν κρίση. Θα μποροῦσε νά παρομοιαστῆ μέ τήν ὀρμή τῆς πείνας, τήν ἀνάγκη τροφικῆς αὐτοσυντήρησης (κεντρικό ἄξονα τῆς βιολογικῆς ὑπαρξης) ἢ μέ τή γενετήσια ὀρμή, τήν ἐνστικτώδη λειτουργία τῆς διαίωισης.

Ἡ μετοχή στό ἐκκλησιαστικό γεγονός δέν καταργεῖ τή λήψη τροφῆς, δέν ἐξαφανίζει τήν πείνα ἢ τήν ἡδονή τῆς γευστικῆς ἀπόλαυσης —ὅπως δέν καταργεῖ καί τό ἡδονικό ζευγάριμα τοῦ ἀνδρα καί τῆς γυναίκας, τήν εὐφροσύνη τοῦ ἔρωτα καί τῆς τεκνοποίησης. Εἶναι μετοχή σέ κοινό ἄγλημα πού ἀποβλέπει νά μετατρέψει τό ἀτομικό γεγονός σέ κοινωνούμενο γεγονός: τή λήψη τῆς τροφῆς σέ κοινωνία τῆς τροφῆς, τή γενετήσια μείξη σέ εἰκονισμό τῆς σχέσης τοῦ Χριστοῦ μέ τήν Ἐκκλησία —νά μετατρέψει τήν ἀτομική ἐπιβίωση σέ ἀλληλοπεριχώρηση τῆς ζωῆς, τήν ἀναγκαιότητα αὐτοσυντήρησης καί διαιώνισης τοῦ ἀτόμου σέ αὐθιγέβαση καί ἀγαπητική αὐτοπροσφορά.

Αὐτό εἶναι τό «μυστήριο» τῆς Εὐχαριστίας, αὐτό καί τό «μυστήριο» τοῦ Γάμου. Μέσα στήν Ἐκκλησία ἡ λέξη «μυστήριο» σημαίνει κάθε γεγονός πού (μέ τή γλώσσα ὄχι τῶν νοημάτων ἀλλά τῆς τελετουργίας, τῆς μετρετικῆς δραματουργίας) Φανερώνει τόν ἐκκλησιαστικό τρόπον τῆς ὑπάρξεως —Φανερώνει (ὡς ὑπόσταση τῶν ἐλπιζομένων) ὅτι «νενίκηται τῆς Φύσεως οἱ ὄροι»: μεταβάλλονται οἱ ὄροι-ἀναγκαιότητες τῆς Φύσης σέ ἐλευθερία ἀγαπητικῆς κοινωνίας τῆς ζωῆς.

Ἄν, λοιπόν, ἡ Εὐχαριστία εἶναι τό μυστήριο πού ἐγκεντρίζει στόν ἐκκλησιαστικό τρόπον τή Φυσική ἀνάγκη τῆς αὐτοσυντήρησης καί ὁ Γάμος τό μυστήριο πού ἐγκεντρίζει στόν ἴδιο τρόπον τή Φυσική ἀνάγκη τῆς σεξουαλικότητας, ποιοῦ εἶναι τό μυστήριο πού θά μποροῦσε νά ἐγκεντρίζει στήν Ἐκκλησία τή Φυσική ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου γιά θρησκεία;

Στή γλώσσα τῆς χριστιανικῆς γραμματείας καί λατρείας τό καθόλου ἐκκλησιαστικό γεγονός —ἡ Ἐκκλησία σέ κάθε ἐκφανσή της— λέγεται ἐπίσης μυστήριο: εἶναι πρᾶγματοποίηση καί Φανέρωση τοῦ Τριαδικοῦ τρόπου τῆς ὑπάρξεως. Τόν τρόπον αὐτόν πρᾶγματοποιεῖ καί Φανερώνει ἡ σύναξη τοῦ «σώματος» τῆς Ἐκκλησίας σέ κάθε ἐπιμέρους μυστηριακή πράξη, κατεξοχήν ὅμως στό δεῖπνο τῆς Εὐχαριστίας, ὅπου ἡ πρᾶγματοποίηση καί Φανέρωση τοῦ σώματος συντελεῖται μέ τήν ἐνεργό μετοχή στή βρώση καί

πόση του ενός ἄρτου καί του ενός ποτηρίου. Ἡ εὐχαριστιακή πρόσληψη τῆς τροφῆς-ζωῆς του ἀνθρώπου συγκεφαλαιώνει τόν τρόπο ἀναφορᾶς στόν Πατέρα κάθε πτυχῆς του βίου καί εἶναι ἡ κάθε πτυχή που ἐγκεντρίζεται, ὡς ἀγαπητική ἀναφορά, στό ἐκκλησιαστικό γεγονός.

Ἐπομένως (μέ δεδομένη πάντοτε τήν ἀνεπάρκεια τῆς γλώσσας νά σημά- νει μέ πληρότητα τήν ὑπαρκτική ἐμπειρία) μποροῦμε νά τολμήσουμε τή διατύπωση ὅτι: ἡ Ἐκκλησία εἶναι μυστήριο στό μέτρο που προεκτείνει τόν τρόπο τῆς Εὐχαριστίας σέ κάθε ἐπιμέρους πτυχή του βίου της. Μιά σύνα- ξη ἐπισκόπων γίνεται (δέν εἶναι ἐξ ὀρισμοῦ) ἐκκλησιαστική Σύνοδος, ὅταν λειτουργεῖ σαρκώνοντας τόν τρόπο τῆς Εὐχαριστίας. Μιά ζωγραφιά γίνε- ται ἐκκλησιαστική Εἰκόνα, ὅταν ἡ τεχνοτροπία καί ἡ θεματική της ἐπιτρέ- πουν νά ὑψηρεῖ τή «διάβαση» του θεατῆ «ἐπί τό πρωτότυπον», δηλαδή στήν προσωπική σχέση. Ἡ γραφειακή ὀργάνωση δραστηριοτήτων καί ἀναγκῶν μιᾶς ἐπισκοπῆς γίνεται ἐκκλησιαστική, ὅταν διακονεῖ τήν ἀγαπη- τική προσφορά (καί ὄχι προτεραιότητες ἀποτελεσματικότητας).

Θά μποροῦσε κανεῖς νά συμπεράνει ἀπό τά παραπάνω ὅτι τό «μυστήριο» που ἐγκεντρίζει στήν Ἐκκλησία τή Φυσική ἀνάγκη του ἀνθρώπου γιά θρη- σκεία εἶναι ἡ Εὐχαριστία: τρόπος συγκρότησης του καθόλου ἐκκλησιαστι- κοῦ βίου. Γι' αὐτό καί στόν χώρο ὅπου τελεῖται ἡ Εὐχαριστία, ὅπως καί στήν ἴδια τήν τέλεσή της, γίνεται ἀμέσως Φανερή (πρίν ἀπό ὅπουδῆποτε ἄλλου) ἡ τυχόν θρησκευοποίηση του ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος: Εἶναι κατά- δηλο ἄν οἱ Εἰκόνας, ἡ δραματολογία, τό μέλος, ἡ ποίηση τῶν ὕμνων, ὁ Φωτι- σμός του χώρου «ἀναφέρονται», ὅπως ὁ ἄρτος καί ὁ οἶνος, ἢ ἄν αὐτονο- μοῦνται γιά νά ὑψηρεθῶσιν τήν ἀτομική ἐντύπωση καί ὑποβολή, τήν ἀτο- μική συναισθηματική διέγερση, τήν ἀτομική ἐκζήτηση «σωτηρίας».

Ἡ Ἐκκλησία (τό λαϊκό σῶμα που τή συγκροτεῖ) δέν δίστασε νά προ- σλάβει στοιχεῖα τῆς θρησκείας καί νά τά ἐγκεντρίσει στόν δικό της τρόπο ὑπαρξῆς καί ζωῆς. Προσέλαβε κάποιο θρησκευτικό λεξιλόγιο, ὅρους ὅπως ἀποκάλυψη, λατρεία, νόμος, ἐντολές, θυσία: πρακτικές ὅπως ἡ νηστεία, ἡ προσευχή, ἡ ἐγκράτεια, ἡ γονυκλισία: συμβολικούς τύπους ὅπως τό βάπτι-

σμα στό νερό, τό χρίσμα μέ λάδι, τό θυμίαμα, τά λειτουργικά ένδύματα καί σκεύη —καί πάμπολλα άλλα. Τά προσέλαβε άντιστρέφοντας τό νόημα καί τή λειτουργία τῶν προσλημμάτων: μεταποιώντας τούς ὅρους χρήσης σέ ὅρους σχέσης, τήν άτομοκεντρική σκοπιμότητα σέ προτεραιότητα αγαπητικής κοινωνίας, τόν νομικό χαρακτήρα σέ πρόκληση αὐθυπέμβασης καί αὐτοπροσφορᾶς. Στίς σελίδες πού προσηγήθηκαν εἶναι διάσπαρτες οἱ ἀσώπειρες νά ἀνιχνευθεῖ καί δηλωθεῖ τό καινούριο περιεχόμενο πού προσλαμβάνουν μέσα στήν Ἐκκλησία πωλλές ἀπό τίς παραπάνω λέξεις καί πρακτικές.

Ἐκκλησία καί θρησκεία εἶναι δύο πραγματικότητες ἀσύμβατες καί ἀσυμβίβαστες, ὅπως ἡ ζωή καί ὁ θάνατος, ἡ ἐλευθερία καί ἡ ἀναγκαιότητα, ὁ ἔρωτας καί ἡ ἰδιοτέλεια. Δέν ὑπάρχει περιθώριο συμβιβασμοῦ, ἡ μιά πραγματικότητα ἀναιρεῖ τήν ἄλλη. Ὅμως ἡ Ἐκκλησία εὐαγγελίζεται τήν ἄρση τῶν ἀνυπέμβλητων ἀντιθέσεων, βεβαιώνει ἐμπειρικά ὅτι καταλύθηκε «τό μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ». Ὅτι ὁ θάνατος μπορεῖ νά μεταποιηθεῖ σέ ζωή, ἡ ἀναγκαιότητα νά καρπώσει ἐλευθερία, ἀρκεῖ νά παλεύεται ἡ παραίτηση ἀπό τήν ἰδιοτέλεια. Καταλύτης γιά τήν ὑπέμβαση κάθε ἀντίθεσης εἶναι ἡ ἐκ-στατική ἀγάπη, ὁ ὄντως ἔρωτας πού εἶναι καί ὁ τρόπος τῆς ὄντως (τῆς Τριαδικῆς) ὑπάρξεως —αἰτιώδης ἀρχή παντός ὑπαρκτοῦ. Ἄν ὁ ἄνθρωπος παραιτηθεῖ ἀκόμα καί ἀπό τήν ἀξίωση ὑπαρξης καί ζωῆς γιά τό ἄτομό του ἐγκαταλειπόμενος στήν ἀγάπη τοῦ Πατρός, τότε αἱρεται καί ἡ ἀντίθεση θανάτου καί ζωῆς, ἀναγκαιότητας καί ἐλευθερίας.

Ἡ θρησκεία εἶναι ὀρμέμφυτη ἰδιοτέλεια, ἡ Ἐκκλησία ἄθλημα ἐλευθερίας ἀπό τήν ἰδιοτέλεια. Δίχως τήν ὀρμέμφυτη στή φύση ἰδιοτέλεια θά ἦταν ἄγνωστο τό ἄθλημα τῆς ἐλευθερίας ἀπό τή φύση, ἄγνωστο τό πρόσωπο ὡς ὑπόσταση ἐλευθερίας. Καί αὐτό σημαίνει ὅτι, δίχως τήν ἐνοστικτώδη ἀνάγκη γιά θρησκεία μένει ἀνυπόστατο τό ἐκκλησιαστικό ἄθλημα παραίτησης ἀπό τή θρησκεία. Μιλᾶμε γιά ἄθλημα, ἐπομένως καί γιά ἀναπόφευκτη τήν ἀποτυχία, τήν ἀστοχία τοῦ ἀθλήματος. Μᾶλλον γι' αὐτό τόν λόγο τό ἐνδεχόμενο ἀλλά καί ἡ δυναμική τῆς θρησκευοποίησης παρακολουθεῖ τό ἐκκλησια-

στικό γεγονός στην ιστορική του διαδρομή —μόνιμος πειρασμός, σκάνδαλο, αλλά και δοκιμαστήριο της ελευθερίας.

Τά ζιζάνια θά συναυξάνονται μέ τόν σίτο ώς τόν θερισμό. Κάθε άπόπειρα «κάθαρσης» έχει τόν κίνδυνο νά ξεριζώσει μαζί μέ τά ζιζάνια καί τό σιτάρι. Μόνο στόν θερισμό θά ξεχωρίσει όριστικά ή ιδιοτέλεια άπό τόν έρωτα, γιά νά είναι άτρεπτη ή ελευθερία.

(Προδημοσίευση άπό τό βιβλίό «Ένάντια στή Θρησκεία»
πού κυκλοφορεί στίς άρχές Δεκεμβρίου άπό τίς εκδόσεις "Ικαρος").

ἀποκάλυψη, φιλοσοφία καί θεολογία¹

τοῦ π. Γεωργίου Φλωρόφσκυ

Ἐπάρχουν δύο ὄψεις τῆς γνώσης τοῦ Θεοῦ: ἡ ἀποκάλυψη καί ἡ ἐμπειρία. Ἀποκάλυψη εἶναι ἡ Φωνή τοῦ Θεοῦ πρὸς τόν ἄνθρωπο. Ὁ ἄνθρωπος τείνει τὴν προσοχή του στὴ Φωνή, ἀκούει προσεχτικά, ἀποδέχεται τόν Λόγο τοῦ Θεοῦ καί τόν κατανοεῖ. Αὐτός ἀκριβῶς εἶναι ὁ λόγος πού ὁ Θεός μιλάει: ὥστε νά τόν ἀκούσει ὁ ἄνθρωπος. Μέσω τῆς ἀποκάλυψης, ὅταν τὴν κατανοοῦμε ὀρθά, προσλαμβάνουμε μέ καθαρότητα τόν λόγο τοῦ Θεοῦ ἀκριβῶς ὅπως μᾶς φανερώνεται. Οἱ γραφές εἶναι ἡ καταγραφή τῆς ἀποκάλυψης πού ἔχει φθάσει στ' αὐτιά μας, ἀφοῦ μέσω τῶν γραφῶν διασώζεται καί παρουσιάζεται σέ μᾶς ἡ Φωνή τοῦ Θεοῦ μέ τὴ γλώσσα τοῦ ἀνθρώπου. [...] Τό μεγαλύτερο μυστήριο καί θαῦμα τῆς Γραφῆς συνίσταται στό γεγονός ὅτι πρόκειται γιά τόν Λόγο τοῦ Θεοῦ πού σαρκώνεται στή γλώσσα τοῦ κόσμου. Πολύ σωστά οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ ἐξηγητές εἶδαν στήν Παλαιά Διαθήκη μία προτύπωση τῆς ἐπερχόμενης ἐνανθρώπισης τοῦ Θεοῦ. Ἦδη ἀπό τὴν Παλαιά Διαθήκη ὁ Θεῖος Λόγος γίνεται ἀνθρώπινος. Ὁ Θεός μιλάει στόν ἄνθρωπο στή γλώσσα του. Πρόκειται γιά τὴν αὐθεντική ἀνθρωπομορφική ἔκφραση τῆς ἀποκάλυψης. Αὐτός ὁ ἀνθρωπομορφισμός, ὥστόσο, δέν εἶναι ἀπλᾶ ἓνας συμβιβασμός. Ἡ ἀνθρώπινη γλώσσα μέ κανέναν τρόπο δέν μειώνει τόν ἀπόλυτο χαρακτήρα τῆς ἀποκάλυψης τοῦ Θεοῦ, οὔτε περιορίζει τὴ δύναμη τοῦ Θείου «Λόγου». Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι δυνατόν νά ἐκφραστῆ μέ ἀκρίβεια καί ἐπάρκεια στή γλώσσα τοῦ ἀνθρώπου. Γιατί ὁ ἄνθρωπος πλάστηκε κατ' εἰκόνα Θεοῦ, ὥστε εἶναι ἰκανός νά προσλάβαναι τόν Θεό, καί νά διασώξει τόν Λόγο Του. [...]

¹ Τό παραπάνω εἶναι ἀπόσπασμα ἀπὸ τό ἄρθρο «Ἀποκάλυψη, Φιλοσοφία καί Θεολογία», ἀπὸ τόν τρίτο τόμο τῶν Ἀπάντων τοῦ π. Γεωργίου Φλωρόφσκυ, *Δημιουργία καί Σωτηρία* (Nordland Publishing Company: Belmont, Mass., 1976). Τό ἄρθρο ἐμφανίστηκε ἀρχικά μέ τόν τίτλο "Offenbarung, Philosophie und Theologie" στό περιοδικό «Ἐν μέσῳ τῶν καιρῶν» τεύχος 6, Μόναχο 1931. Μετάφραση ἀπὸ τὰ ἀγγλικά: Ἀ.Μ., Ἰ.Κ.

Ὁ Θεός ἀποκαλύφθηκε στους ἀνθρώπους ὥστε αὐτοί νά κρατοῦν τά λόγια Του στή μνήμη τους, ἀλλά κυρίως στή ζῶσα καί καιόμενη καρδιά τους. Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ μένει στό νοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ὁ σπόρος πού μεγαλώνει καί καρποφορεῖ. Ἡ ἀλήθεια τῆς ἀποκάλυψης ἀποκτᾶ νόημα ὅταν ζυμωθῆ μέσα στόν ἀνθρώπινο νοῦ ὥστε νά τοῦ προσφέρει μιᾶ ἀπώτερη πρσοστική· ὅταν ἀποκτήσει ὁ νοῦς, μέ τή βοήθεια τῆς θείας ἀποκάλυψης, Φιλοσοφικό βάθος. Αὐτό δέν σημαίνει ὅτι δίδει κανεῖς στήν ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ μιᾶ ὑποκειμενική διάσταση. Ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ εἶναι πάντα κατά τήν οὐσία τῆς ἑτερόνομη, εἶναι μιᾶ θέα καί περιγραφή τῆς θείας πραγματικότητας, πού πηγάζει ἀπό τήν εἴσοδο τοῦ Θεοῦ στόν κόσμο. Ὁ Θεός κατεβαίνει στόν κόσμο καί ὄχι μόνο δείχνει τήν ὄψη Του στόν ἄνθρωπο, ἀλλά Φανερόνεται πραγματικά ἐνώπιόν του. Ὁ ἄνθρωπος κατανοεῖ τήν ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ μέ τήν πίστη, ἡ δέ πίστη εἶναι θέα καί αἴσθησις τοῦ Θεοῦ. Οἱ ἀλήθειες τῆς πίστεως εἶναι ἐμπειρικές ἀλήθειες, πού προκύπτουν ἀπό τή γνωριμία μέ ἕνα πρόσωπο. Αὐτή εἶναι ἡ βάση γιά τήν ἀποδεικτική βεβαιότητα τῆς πίστεως. Ἡ πίστη εἶναι ἡ περιγραφική ἐπιβεβαίωση συγκεκριμένων γεγονότων —«ὄ εἶδαμεν», «ὄ ἐώρακαμεν καί αἱ χεῖραι ἡμῶν ἐψηλάφησαν». Ἡ πίστη περιγράφει τήν ἐμπειρία.

Θά πρέπει νά διακρίνουμε τίς διαφορετικές ἐποχές τῆς ἀποκάλυψης. Ἡ Παλαιά Διαθήκη ἦταν ἐποχή πρσοσδοκίας, πού στρέφονταν πρὸς αὐτό πού θά ἐρχόταν. Ἡ ἐποχή τῆς πρσοσδοκίας ἔχει παρέλθει. Οἱ προφητεῖες ἐκπληρώθηκαν, ὁ Κύριος ἦλθε. Καί ἦλθε γιά νά μείνει μέ ὅσους ἔχουν πίστη σ' αὐτόν, «ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος». Ἔδωσε στους ἀνθρώπους τή δύναμη «τέκνα Θεοῦ γενέσθαι». Ἔστειλε στόν κόσμο τό Πνεῦμα τό ἅγιο, γιά νά ὀδηγήσει τούς πιστούς «εἰς πᾶσαν τήν ἀλήθειαν», κατά τόν λόγο τοῦ Χριστοῦ ὅτι «ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα...» Γιά τόν λόγο αὐτό οἱ πιστοί τοῦ Χριστοῦ «χρῖσμα ἔχετε ἀπό τοῦ ἁγίου καί οἴδατε πάντα... καί οὐ χρειᾶν ἔχετε ἵνα τις διδάσκη ὑμᾶς» (Α΄ Ἰω. 2:20, 27). Οἱ χριστιανοί ἔχουν χάρισμα ἀληθείας, τό «charisma veritatis» κατά τόν ἅγιο Εἰρηναῖο, καί ἀνοίγεται σ' αὐτούς ἡ ὁδός τοῦ πνεύματος, μέσα στήν Ἐκκλησία. Τό ἀποκορύφωμα τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἶναι γνώσις καί θεωρία. Ἔτσι, ἀλλάζει τό νόημα τῆς πίστεως. Δέν ἀναφέρεται πιά σέ μιᾶ μελλοντική πρσοσδοκία,

ἀλλά προσανατολίζεται πρὸς αὐτό πού ἤδη ἐκπληρώθηκε, πρὸς τό αἰώνιο Παρόν, πρὸς τή Θεία πληρότητα πού ἀποκαλύπτεται διαρκῶς ἐν Χριστῷ.

Κατά μία ἔννοια, θά μπορούσαμε νά ποῦμε ὅτι τή γνώση τῶν θείων πραγμάτων τήν ἔκανε γιά πρώτη φορά δυνατή ὁ Χριστός· ὄχι ὡς κήρυκας ἢ ὡς προφήτης, ἀλλ' ὡς ἄρχων τῆς Ζωῆς καί Ἀρχιερεὺς τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ ἔγινε ἐφικτή μέσω τῆς ἀνακαίνισης τῆς Φύσεως πού ἔφερε ὁ Χριστός μέ τόν θάνατο καί τήν ἀνάστασή Του. Ἡ ἀνακαίνιση αὐτή συμπεριέλαβε καί τήν ἀνθρώπινη λογική καί τό ἀνθρώπινο πνεῦμα, ἀνανέωσε τήν πνευματική θεωρία.

Ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ ἔγινε δυνατή μέσα στήν Ἐκκλησία ὡς ἐνότητα τῆς ζωῆς τῆς χάριτος. Στήν Ἐκκλησία, ἡ Ἀποκάλυψη γίνεται ἐσωτερική ἀποκάλυψη. Κατά μία ἔννοια, ἡ ἀποκάλυψη γίνεται ἡ ὁμολογία τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι σημαντικό νά θυμόμαστε ὅτι τά γραπτά τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶναι νεώτερα ἀπό τήν πρώτη Ἐκκλησία. Πρόκειται γιά ἕνα βιβλίο πού γράφτηκε μέσα στήν Ἐκκλησία. Εἶναι μία μαρτυρία τῆς πίστεως πού ἔχει διασώσει ἡ Ἐκκλησία. Καί ἡ Ἐκκλησία βεβαιώνει τήν ἀλήθεια τῶν γραπτῶν, βεβαιώνει τήν γνησιότητά τους —καί τό κάνει μέ τή δύναμη τῆς ἀλήθειας τοῦ Πνεύματος πού κατοικεῖ σ' αὐτήν. Στά γραπτά Εὐαγγέλια ἡ εἰκόνα τοῦ Σωτήρα παραμένει σταθερή, εἶναι ἡ ἴδια εἰκόνα πού ζοῦσε ἀπό τήν ἀρχή στή μνήμη τῆς Ἐκκλησίας, ὄχι ἀπλῶς στήν ἱστορική μνήμη, ἀλλά στή ζωντανή μνήμη τῆς πίστεως. Πρόκειται γιά οὐσιαστική διάκριση, διότι δέν γνωρίζουμε τόν Θεό ἀπό ἀναμνήσεις καί μαρτυρίες. Ἡ εἰκόνα Του δέν ζεῖ μόνο στή μνήμη τῶν πιστῶν —αὐτός ὁ ἴδιος κατοικεῖ ἀνάμεσά τους, στέκεται στήν πόρτα τῆς κάθε ψυχῆς. Μέσα ἀπό αὐτήν ἀκριβῶς τήν ἐμπειρία τῆς κοινωνίας μέ τόν Χριστό, τό Εὐαγγέλιο ἀποκτᾷ ζωή ὡς ἱερό βιβλίο. Ἡ θεία ἀποκάλυψη εἶναι ζωντανή μέσα στήν Ἐκκλησία —πῶς ἀλλιῶς θά μπορούσε ἡ Ἐκκλησία νά τή διασώσει; Ἡ ἀποκάλυψη βεβαίως σκιαγραφεῖται ἀπό τά λόγια τῶν γραφῶν, ὅμως ἡ σκιαγράφηση αὐτή κάθε ἄλλο παρά ἐξαντλεῖ τήν πληρότητα τῆς Χριστιανικῆς ἐμπειρίας. Οὔτε ἀναιρεῖ τή δυνατότητα γιά καινούριες ἢ διαφορετικές λέξεις. Ἐτσι κι ἀλλιῶς, ἡ Γραφή ἔχει ἀνάγκη ἐρμηνείας.

Οι έμπειρικές αλήθειες είναι δυνατό να εκφραστούν με διαφορετικούς τρόπους. Προσεγγίζουμε τή Θεία πραγματικότητα μέσα από εικόνες και παραβολές, με τή γλώσσα τής λατρευτικής ποιήσης και τόν τρόπο τής άγιογραφικής τέχνης. Τέτοια ήταν ή γλώσσα τών προφητών τής Παλαιάς Διαθήκης, με αυτόν τόν τρόπο μίλησαν οι Ευαγγελιστές και δίδαξαν οι Άποστολοι, τήν ίδια γλώσσα χρησιμοποιοει ή Έκκλησία μέχρι σήμερα στην ύμνολογία και τήν τυπολογία τών μυστηρίων. Είναι ή γλώσσα τής έπαγγελίας και τών χαρμόσυνων ειδήσεων, ή γλώσσα τής προσευχής και του έσωτερικού βιώματος, ό λόγος τής «κηρυγματικής» θεολογίας.

Ύπάρχει και μία άλλη γλώσσα, ή γλώσσα τής κατανόησης, ή γλώσσα του δόγματος. Τό δόγμα είναι μία μαρτυρία τής έμπειρίας. Στην καρδιά του δόγματος βρίσκεται τό γεγονός ότi αυτό δείχνει τή Θεία πραγματικότητα. Με αυτή τήν έννοια ή μαρτυρία του δόγματος είναι συμβολική. Τό δόγμα είναι ή κατάθεση τής σκέψης για όσα μās Φανερώθηκαν, για όσα ειδε και μελέτησε ό άνθρωπος με τήν πίστη και αυτή ή έμπειρία εκφράζεται με έννοιες και όρισμούς. Τό δόγμα είναι μία «διανοητική θεωρία», μία αλήθεια τής κατανόησης. Μπορεί να πει κανείς ότi είναι μία «λογική εικόνα» τής θείας πραγματικότητας. Και τήν ίδια στιγμή τό δόγμα είναι ένας όρισμός, γι' αυτό και ή λογική μορφή είναι τόσο σημαντική για τό δόγμα, καθώς πρόκειται για έναν «έσωτερικό λόγο» που αποκτā δύναμη μέσα από τή διατύπωση, τήν έξωτερική του εκφορά. Γι' αυτό και ή έξωτερική μορφή, ή διατύπωση του δόγματος έχει ουσιαστική σημασία.

Τό δόγμα δεν άποτελει μία νέα άποκάλυψη. Είναι μόνο μία μαρτυρία. Όλο τό νόημα τής δογματικής διατύπωσης συνίσταται στη μαρτυρία για τήν αναλλοιώτη αλήθεια, μία αλήθεια που έχει ήδη άποκαλυφθει και διασωθει έξ' αρχής. Γι' αυτό και είναι σοβαρή παρανόηση να μιλά κανείς για «έξελιξη του δόγματος». Τά δόγματα δεν εξελίσσονται. Είναι άπαράλλακτα και άπαραβίαστα, ακόμα και ως προς τήν λεκτική τους εκφορά. Ούτε στο έλάχιστο μπορεί κανείς να αλλάξει τήν δογματική γλώσσα και όρολογία. Όσο παράξενο κι αν άκούγεται, αυτό που πράγματι μπορεί να πει κανείς είναι ότi: τά δόγματα γεννιοονται, καθιερώνονται, αλλά δεν εξελίσσονται. Κι

ἀπό τή στιγμή πού διατυπώνονται εἶναι διηνεκή καί ἀποτελοῦν ἤδη ἕναν ἀπαράλλακτο «κανόνα τῆς πίστεως» ("regula fidei"). Τό δόγμα εἶναι μιὰ διαισθητική ἀλήθεια καί ὄχι ἕνα ἔωλο ἀξίωμα πού ἐπιδέχεται λογική ἀνάπτυξη καί διαμόρφωση. Ὅλη ἡ οὐσία τοῦ δόγματος βρίσκεται στό γεγονός ὅτι πρόκειται γιά ἐκπεφρασμένη ἀλήθεια. Ἡ ἀποκάλυψη φανερώνει τόν ἑαυτό της καί λαμβάνεται μέσα στή σιωπή τῆς πίστεως, μέσα σέ σιωπηλή θεωρία —αὐτό εἶναι τό πρῶτο, ἀποφατικό βῆμα πρὸς τή γνώση τοῦ Θεοῦ.

Τό πλήρωμα τῆς ἀλήθειας ἐμπεριέχεται μέσα στήν ἀποφατική αὐτή θεωρία, ἀλλά ἡ ἀλήθεια χρειάζεται νά διατυπωθεῖ. Ὁ ἀνθρώπος δηλαδή δέν καλεῖται μόνο νά παραμένει σιωπηλός ἀλλά ἐπίσης νά μιλάει καί νά ἐπικοινωνεῖ. Ἡ «μυστική σιωπή» (silentium mysticum) δέν ἐξαντλεῖ τήν πληρότητα τῆς κλήσης τοῦ Θεοῦ πρὸς τόν ἀνθρώπο. Ὑπάρχει χώρος γιά τήν ἐκφραση τῆς εὐχαριστίας. Μέ τήν δογματική της ὁμολογία ἡ Ἐκκλησία ἐκφράζεται καί εὐαγγελίζεται τήν ἀποφατική ἀλήθεια πού διασώζει. Ἐπομένως, ἡ ἀνάγκη γιά δογματικούς ὄρους εἶναι πάνω ἀπ' ὅλα ἀνάγκη εὕρεσης τῆς κατάλληλης γλώσσας. Γι' αὐτό οἱ δογματικές ἀντιπαραθέσεις ἦταν διαφωνίες ὡς πρὸς τήν κατάλληλη ὀρολογία. Ἐφρεπε νά βρεθοῦν ἀκριβεῖς καί ξεκάθαρες λέξεις, ἱκανές νά περιγράψουν καί νά ἐκφράσουν τό βίωμα τῆς Ἐκκλησίας. Ἐφρεπε νά ἐκφραστεῖ ἡ «πνευματική θεωρία» πού ἀποκαλύπτεται στό πνεῦμα τῶν πιστῶν, μέσα ἀπὸ τήν ἐμπειρία καί τήν προσευχή. Κι αὐτό εἶναι ἀπαραίτητο γιατί ἡ ἀλήθεια τῆς πίστεως εἶναι ἐπίσης ἀλήθεια γιά τή λογική καί τή σκέψη. Χωρίς αὐτό νά σημαίνει ὅτι εἶναι μιὰ ἀλήθεια τῆς σκέψης καί τῆς καθαρῆς λογικῆς. Ἡ ἀλήθεια τῆς πίστεως εἶναι γεγονός, εἶναι πραγματικότητα —ἀλήθεια τῆς ὑπάρξεως.

Σ' αὐτή τήν ἀναζήτηση γιά κατάλληλες λέξεις ἡ ἀνθρώπινη σκέψη ἀλλάζει, ἡ οὐσία τῆς σκέψης καθαρῆς μεταμορφώνεται καί ἀγιάζεται. Ἡ Ἐκκλησία τό ἐπιβεβαίωσε ἐμμέσως ἀπορρίπτοντας τήν αἵρεση τοῦ Ἀπολλιναρίου. Στό βῆθος, ὁ Ἀπολλινარიανισμός εἶναι μιὰ λανθασμένη ἀνθρωπολογία, μιὰ λανθασμένη διδασκαλία γιά τόν ἀνθρώπο, ἐπομένως καί γιά τόν Θεάνθρωπο Χριστό. Εἶναι ἡ ἄρνηση τῆς ἀνθρώπινης λογικῆς, ὁ φόβος

ὅτι δέν μπορεῖ ἡ ἀνθρώπινη σκέψη νά μὴν ἀμαρτάνει «ἀδύνατον δέ ἐστίν ἐν λογισμοῖς ἀνθρώπινος ἀμαρτίαν μὴ εἶναι» (Γρηγ. Νύσσης, Κατά Ἄπολλιν. II, 6, 8' 1,2). Καί αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ ἀνθρώπινη λογική κατά τόν Ἄπολλινάριο εἶναι ἀφερέαυτη, ἄρα πρέπει νά ἀποκοπῆ. Ἔτσι, ἡ ἀπόρριψη τοῦ Ἄπολλιναριανισμοῦ τήν ἐποχή ἐκείνη σήμαινε ἀκριβῶς τήν θεμελιώδη δικαίωση τῆς λογικῆς καί τῆς σκέψης. Ὅχι, βέβαια, μέ τήν ἔννοια ὅτι ἡ Φυσική λογική εἶναι ἀναμάρτητη καί ὀρθή καθαυτή, ἀλλά μέ τήν ἔννοια ὅτι εἶναι δεκτική σέ μεταμόρφωση, ὅτι μπορεῖ νά θεραπυεῖ, ὅτι μπορεῖ νά ἀνακαινισθῆ. Καί ὄχι μόνο μπορεῖ, ἀλλά εἶναι ἀναγκαῖο νά θεραπυεῖ καί νά ἀνακαινιστεῖ. Ἡ λογική προσκαλεῖται στή γνώση τοῦ Θεοῦ. Τό νά «Φιλοσοφεῖ» κανεῖς γιά τόν Θεό δέν χαρακτηρίζει ἀπλά μία ἀνάγκη διερεύνησης ἢ μία αὐθάδη περιέργεια. Ἀντίθετα, εἶναι ἐκπλήρωση τῆς κλήσης καί καθῆκον τοῦ Χριστιανοῦ. Δέν ἀποτελεῖ καθόλου ἐξεζητημένο ἔργο οὔτε ἰδιαίτερο κατόρθωμα, ἀλλά ἀπαραίτητο καί ὀργανικό μέρος τῆς ζωῆς τοῦ Χριστιανοῦ. Καί αὐτός εἶναι ὁ λόγος πού ἡ Ἐκκλησία «Φιλοσοφεῖ» γιά τόν Θεό. Ἡ δογματική διδασκαλία τῶν Πατέρων παρουσιάζει τό ἀναλλοίωτο περιεχόμενο τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας, μέ Φιλοσοφικούς ὅρους. Ἡ ἐμπειρία τῆς πίστεως δέν ἀλλάζει, οὔτε κἄν αὐξάνεται. Ἀντίθετα, ἡ ἀνθρώπινη σκέψη μεταμορφώνεται, καθώς διεισδύει στήν «κατανόηση τῆς ἀλήθειας».

Μπορεῖ νά πῆ κανεῖς ἀπλά, ὅτι ἡ Ἐκκλησία θεμελιώνοντας τά δόγματα ἐξέφρασε τήν Θεία ἀποκάλυψη στή γλώσσα τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας —ἢ ἴσως, μετέφρασε τήν ἀποκάλυψη ἀπό τήν Ἑβραϊκή ποιητική καί προφητική γλώσσα στήν Ἑλληνική. Αὐτό σήμαινε, κατά μία ἔννοια, τόν «Ἑξελληνισμό» τῆς ἀποκάλυψης. Στήν πραγματικότητα, βεβαίως, ἐπρόκειτο γιά τήν «Ἐκκλησιοποίηση» τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Θά μποροῦσε κανεῖς νά μιλήσει ἐκτενῶς γι' αὐτό τό θέμα —τό ὅποιο, πρᾶγματι, ἐπανέρχεται καί συζητιέται, ἴσως μάλιστα ὑπερβολικά. Ἐδῶ χρειάζεται μόνο νά ἐπισημάνουμε τό ἐξῆς: Ἡ Παλαιά Διαθήκη ἔχει παρέλθει. Ὁ λαός τοῦ Ἰσραὴλ δέν ἀποδέχθηκε τόν Θεάνθρωπο, δέν τόν ἀναγνώρισε οὔτε τόν ὁμολόγησε καί ἡ ἑωαγγελία πέρασε σέ λαούς Ἑθνικούς. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι κυρίως *ecclesia ex gentibus* (ἐκκλησία τῶν ἐθνῶν). Θά πρέπει

νά παραδεχτούμε αυτή τή βασική ἀλήθεια τῆς Χριστιανικῆς ἱστορίας μέ ταπεινὴ ἐνώπιον τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ, πού ὀλοκληρώνεται μέσα ἀπὸ τὸν προορισμὸ τῶν ἔθνῶν. Καί «τό κάλεσμα τῶν ἔθνῶν» σήμαινε ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς εὐλογήθηκε ἀπὸ τὸν Θεό. Στὸ γεγονός αὐτὸ δὲν ὑπῆρξε κανένα «ἱστορικό ἀτύχημα»: δὲν συμβαίνουν «ἀτυχήματα» στὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου μέ τὸν Θεό. Σέ κάθε περίπτωση, γεγονός παραμένει ὅτι τὸ Εὐαγγέλιο δόθηκε σέ ὅλους ἐμᾶς, μιά γιὰ πάντα, στὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Σ' αὐτὴ τὴ γλῶσσα τὸ Εὐαγγέλιο διατυπώνεται σ' ὅλη τὴν πληρότητα καὶ μεστότητά του. Αὐτὸ βέβαια δὲν σημαίνει μέ κανέναν τρόπο ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νά μεταφραστῆ —ἀλλὰ τὸ μεταφράζουμε πάντοτε ἀπὸ τὰ Ἑλληνικά. Ἡ «ἐπιλογή», λοιπὸν, τῆς Ἑλληνικῆς γλῶσσας ὡς ἀναλλοίωτης πρωτο-γλῶσσας τοῦ Χριστιανικοῦ Εὐαγγελίου ἦταν τόσο «τυχαῖα» ἢ «συμπτωματικὴ», ὅσο καὶ ἡ «ἐκλογή» τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραὴλ ἀνάμεσα σέ ὅλους τοὺς ἀρχαίους λαούς —ἦταν τόσο τυχαῖα ἢ ἐκλογή τῆς Ἑλληνικῆς γλῶσσας, ὅσο τυχαῖο ἦταν καὶ τὸ γεγονός ὅτι «ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστὶ» (Ἰω. 4:22).

Παραλαμβάνουμε τὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ ὅπως συμβαίνει. Καί θὰ ἦταν ἄσκοπο νά ἀναρωτιόμαστε ἐάν θὰ μποροῦσε νά συμβεῖ μέ τρόπο διαφορετικό. Στὴν ἐπιλογή τῶν «Ἑλλήνων» θὰ πρέπει νά διακρίνουμε τὸ κρυμμένο θελήμα τοῦ Θεοῦ. Ἡ παρουσίαση τῆς ἀποκάλυψης στὴ γλῶσσα τοῦ ἱστορικοῦ Ἑλληνισμοῦ σέ καμιά περίπτωση δὲν περιορίζει τὴν ἀποκάλυψη. Ἀντίθετα, ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὴ ἡ γλῶσσα κατέχει ἐκείνη τὴ δυναμικὴ καὶ τὸν πλοῦτο πού βοηθᾷ ὥστε νά ἀναπτυχθῆ καὶ νά ἐκφραστῆ μέ λόγια ἢ ἀλήθεια τῆς ἀποκάλυψης.

Ὅταν οἱ ἀλήθειες τοῦ Θεοῦ μεταφέρονται στὴν ἀνθρώπινη γλῶσσα, οἱ ἴδιες οἱ λέξεις μεταμορφώνονται. Τὸ γεγονός ὅτι οἱ ἀλήθειες τῆς πίστης περιβάλλονται μέ λογικὲς εἰκόνες καὶ νοήματα, μαρτυρεῖ τὴν ἀλλοίωση τοῦ λόγου καὶ τῆς σκέψης —οἱ λέξεις ἀγιάζονται μέσα ἀπὸ αὐτὴ τὴ χρῆση τους. Οἱ λέξεις τῶν δογματικῶν διατυπώσεων δὲν εἶναι «ἄωλές λέξεις», δὲν εἶναι «τυχαῖες» λέξεις πού κανεὶς μπορεῖ νά ἀντικαταστήσει μέ κάποιες ἄλλες. Εἶναι λέξεις αἰώνιες, ἀνεπίδεκτες ἀντικατάστασης. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι συγκεκριμένες λέξεις —συγκεκριμένα νοήματα— καθιερώνονται ἀπὸ τὸ ἴδιο

τό γεγονός ότι εκφράζουν τήν θεία ἀλήθεια. Ἄρα, ὑπάρχει μία, ἄς πούμε, *philosophia perennis*, ὑπάρχει κάτι πού εἶναι διηνεκές καί ἀπόλυτο στή σκέψη. Ἀλλά, βέβαια, αὐτό δέν σημαίνει ὅτι ὑπάρχει ἕνα συγκεκριμένο «αἰώνιο» Φιλοσοφικό «σύστημα». Γιά νά τό πούμε πιά σωστά: ἡ Χριστιανική δογματική εἶναι τό μόνο ἀληθινό Φιλοσοφικό «σύστημα». Ἄς θυμηθοῦμε ὅτι τά δόγματα διατυπώνονται σέ γλώσσα Φιλοσοφική, σέ μία συγκεκριμένη Φιλοσοφική γλώσσα, ἀλλά σέ καμιά περίπτωση στή γλώσσα μιᾶς συγκεκριμένης Φιλοσοφικῆς σχολῆς. Ὡστόσο, μπορεῖ κανείς νά μιλήσει γιά ἕναν Φιλοσοφικό «ἐκλεκτικισμό» τῆς Χριστιανικῆς δογματικῆς. Κι αὐτός ὁ «ἐκλεκτικισμός» ἔχει βαθύτερο νόημα ἀπ' αὐτό πού κανείς συνήθως ὑποψιάζεται. Ἡ οὐσία του συνίσταται στό γεγονός ὅτι εἰδικά θέματα τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας προσλαμβάνονται καί διά τῆς πρόσληψης ἀλλάζουν οὐσιωδῶς. Ἀλλάζουν τόσο πού πλέον δέν εἶναι ἀγνωρίσιμα. Γιατί, μέ τήν ὀρολογία τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, καταγράφεται μία νέα, τελείως διαφορετική ἐμπειρία. Παρά τό γεγονός ὅτι ἡ θεματική καί τά μοτίβα τῆς Ἑλληνικῆς σκέψης διατηροῦνται, οἱ ἀπαντήσεις πού δίδονται πλέον στά προβλήματα εἶναι ἐντελῶς διαφορετικές· γιατί πρῶτον ἀπό μία καινή ἐμπειρία. Αὐτός ἦταν ὁ λόγος πού οἱ ἀρχαῖοι "Ἕλληνες προσέλαβαν τόν Χριστιανισμό σάν κάτι ἀπόμακρο καί ξένο καί τό Χριστιανικό Εὐαγγέλιο τούς φαίνονταν «μωρία» (Α΄ Κορ. 1:23).

Ὁ Ἑλληνισμός σφυρηλατεῖται στήν πυρά τῆς νέας ἐμπειρίας καί πίστης καί ἀνανεώνεται. Ἡ Ἑλληνική σκέψη μεταμορφώνεται. Συνήθως δέν προσλαμβάνουμε ἐπαρκῶς ὀλόκληρη τήν σημασία αὐτῆς τῆς μεταμόρφωσης πού ὁ Χριστιανισμός ἐπέφερε στή σφαῖρα τῆς σκέψης. Κι αὐτό συμβαίνει ἐν μέρει γιατί συχνά συνεχίζουμε νά Φιλοσοφοῦμε ὡς ἀρχαῖοι "Ἕλληνες πού ἡ σκέψη τους δέν ἔχει λάβει αὐτό τό βάπτισμα τοῦ πυρός. Καί ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἀντίστροφα, ἐπειδή ἔχουμε ὑπερβολικά ἐξοικειωθεῖ μέ τή νέα κοσμοθεωρία, ἐκλαμβάνοντάς την ὡς «διδασκαλική ἀλήθεια», ἐνῶ στήν πραγματικότητα μᾶς δόθηκε μόνο μέσω τῆς Ἀποκάλυψης τοῦ Θεοῦ.

Εἶναι ἀρκετό νά δώσει κανείς μερικά παραδείγματα: Κατ' ἀρχήν ἡ ἰδέα τῆς κτιστότητας τοῦ κόσμου, ὅχι μόνο ὡς πρὸς τήν παροδικότητα καί τήν φθαρτότητά του, ἀλλά καί ὡς πρὸς τίς πρωτογενεῖς βάσεις του. Γιά τήν

Ἑλληνική σκέψη ἢ ἀντίληψη τῶν «κτιστῶν ἰδεῶν» ἦταν ἀδιανόητη καί προσβλητική. Σύμφυτη μέ αὐτή τήν ἰδέα ἦταν ἡ χριστιανική διαίσθηση γιά τήν Ἱστορία ὡς μιά δημιουργική πορεία μοναδικῶν ἀνεπανάληπτων συμβάντων, μιά κίνηση πού ξεκινᾷ ἀπό μιά πραγματική ἀρχή καί ὁδεύει πρὸς ἓνα ἀπώτερο τέλος, μιά αἴσθηση τῆς Ἱστορίας πού δέν μπορεῖ μέ κανένα τρόπο νά σχετιστεῖ μέ τή στατικότητα καί παθητικότητα τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἱστορικῆς ἀντίληψης. Ἐπίσης, ἡ κατανόηση τοῦ ἀνθρώπου ὡς προσώπου, ἡ ἔννοια τῆς προσωπικότητας, ἦταν ἐντελῶς ξένη στοὺς Ἕλληνες πού κατανοοῦσαν τό πρόσωπο μόνον ὡς προσωπεῖο [δηλαδή τή μάσκα τῆς ἀρχαίας τραγωδίας]. Καί τέλος, εἶναι τό μήνυμα τῆς Ἀνάστασης τοῦ ἀνθρώπου μέ δοξασμένη ἀλλά ἀπὴ σάρκα, μιά σκέψη πού θά τρομάζε τοὺς Ἕλληνες πού ζοῦσαν μέ τήν ἐλπίδα τῆς μελλοντικῆς ἐξα-ύλωσης τοῦ πνεύματος. Αὐτές, λοιπόν, εἶναι μερικὲς ἀπὸ τίς ἀντιλήψεις πού φανερώνονται μέσα ἀπὸ τήν νέα ἐμπειρία τῆς ἀποκάλυψης. Εἶναι οἱ προϋποθέσεις καί κατηγορίες μιᾶς καινούριας Χριστιανικῆς Φιλοσοφίας. Αὐτή ἡ νέα Φιλοσοφία ἐμπειριέχεται στή δογματική τῆς Ἐκκλησίας.

Μέ τήν ἐμπειρία τῆς πίστεως ὁ κόσμος ἀποκαλύπτει τόν ἑαυτό του μέ ἓναν τρόπο ἐντελῶς διαφορετικό ἀπὸ αὐτόν πού βιώνει ὁ «Φυσικός ἄνθρωπος». Γιατί ἡ ἀποκάλυψη δέν ἀφορᾷ μόνον στόν Θεό, ἀλλά ἐπίσης ἀφορᾷ καί στόν κόσμο. Ἡ πληρότητα τῆς ἀποκάλυψης βρίσκεται στήν εἰκόνα τοῦ Θεανθρώπου· δηλαδή, στό γεγονός τῆς ἀρρητῆς ἔνωσης τοῦ Θεοῦ καί τοῦ Ἀνθρώπου, τοῦ Θεοῦ καί τοῦ ἀνθρώπινου, τοῦ Δημιουργοῦ καί τῆς κτίσης — σ' αὐτή τήν παντοτινή ἀδιαίρετη καί ἀσύγχυτη ἔνωση. Τό Χαλκηδόνιο δόγμα τῆς ἔνωσης τοῦ Θεοῦ καί τοῦ Ἀνθρώπου εἶναι τό ἀληθινό, ἀποφασιστικό σημεῖο τῆς ἀποκάλυψης καί τῆς ἐμπειρίας τῆς πίστεως καί τῆς Χριστιανικῆς ζωῆς.

Αὐστηρά μιλώντας, εἶναι ἀδύνατον γιά τόν ἄνθρωπο νά ἔχει μιά καθαρή γνώση τοῦ Θεοῦ, ἐάν ἐπιμένει νά προσκολλᾶται σέ ἀόριστες καί λανθασμένες ἰδέες γιά τόν κόσμο καί γιά τόν ἑαυτό του. Κι αὐτό δέν εἶναι καθόλου παράξενο. Ἐφόσον ὁ κόσμος εἶναι δημιούργημα τοῦ Θεοῦ, ἐάν ἔχει κανείς

μιά λανθασμένη κατανόηση του κόσμου, αποδίδει στον Θεό-δημιουργό ένα έργο που δεν είναι δικό του. Έτσι κανείς επιρριώνει μία στρεβλή κρίση πάνω στην ενέργεια και την θέληση του Θεού. Μέ αυτή την έννοια η αληθινή Φιλοσοφία είναι απαραίτητη για την πίστη. Και, από την άλλη μεριά, η πίστη συνδέεται με συγκεκριμένες μεταφυσικές προϋποθέσεις. Η δογματική θεολογία, ως αποκάλυψη και ερμηνεία της θεοθεν αποκεκαλυμμένης αλήθειας στα όρια της ανθρώπινης σκέψης, είναι η βάση της Χριστιανικής Φιλοσοφίας, μιας εξαγιασμένης Φιλοσοφίας, της Φιλοσοφίας του αγίου Πνεύματος.

Πρέπει να τονιστεί ακόμη μία φορά: Το δόγμα προϋποθέτει την έμπειρία και μόνο με την έμπειρία της πίστης και της θεωρίας το δόγμα φθάνει σε μία πληρότητα που του επιτρέπει να διατυπωθεί. Και πάλι: Η έμπειρία της Έκκλησίας δεν εξαντλείται στα δόγματα, ακριβώς όπως η αποκάλυψη δεν εξαντλείται σε «λέξεις» ή στο «γράμμα» της Γραφής. Η έμπειρία και η γνώση της Έκκλησίας είναι πολύ πιο πλήρεις και περιεκτικές από την δογματική τους έκφορά. Η Έκκλησία έχει βιώματα πολλά που δεν έμπεριέχονται σε «δογματικούς» όρους, αλλά μάλλον σε τύπους και εικόνες. Μέ άλλα λόγια, η «δογματική» θεολογία δεν μπορεί ούτε να καταργήσει, ούτε να αντικαταστήσει την «κηρυγματική» θεολογία. Στην Έκκλησία έχει δοθεί τό πλήρωμα της γνώσης και της κατανόησης, αλλά αυτή μας αποκάλυπτεται και επιβεβαιώνεται σταδιακά και μερικώς. Έν γενεί, η γνώση στον κόσμο αυτό δεν είναι παρά «μερική» γνώση («ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους...» Α΄ Κορ. 13:12) και θά μας αποκλυφθεί στην πληρότητά της μόνο με τή Δευτέρα Παρουσία του Κυρίου. Η «ατέλεια» της γνώσης ξεκινάει από τό γεγονός ότι η Έκκλησία είναι ακόμα «πορευομένη», σε μία διαδικασία «γίνεσθαι». Η Έκκλησία γίνεται μάρτυρας της μυστικής έννοιας του χρόνου κατά τον οποίο ολοκληρώνεται η εξέλιξη του ανθρώπου κατά τό μέτρο της εικόνας του Χριστού. Και ακόμα παραπέρα: η Έκκλησία δεν επιχείρησε ούδέποτε να εκφράσει και να διακηρύξει τά πάντα. Δεν είναι στην προσωπεία της να αποκρυσταλλώσει την έμπειρία της μέσα σ' ένα κλειστό σύστημα λέξεων και νοημάτων. Όστόσο, αυτή η «ατέλεια» της γνώσης μας έδω και τώρα δεν αδυνατίζει τον αυθεντικό και αποδεικτικό της χαρακτήρα.

“Ενας Ρώσος γεολόγος περιέγραψε αυτή την κατάσταση ως εξής: «Ἡ Ἐκκλησία δέν δίνει στους πιστούς ἕνα σαφές πλάνο τῆς Πόλης τοῦ Θεοῦ, ἀλλά τούς παραχωρεῖ τό κλειδί τῆς Πόλης τοῦ Θεοῦ. Αὐτός πού θά εἰσέλθει χωρίς νά ἔχει ἀκριβές σχέδιο, ἴσως συμπτωματικά νά χάσει τόν δρόμο του. Ὅσοσο, κάθε τι πού θά δεῖ, θά τό δεῖ ὅπως εἶναι, σ’ ὅλη του τήν πραγματικότητα. Ἐκεῖνος, ὅμως, πού μελετᾶ τήν Πόλη σύμφωνα μέ κάποιο σχέδιο, χωρίς νά ἔχει λάβει τό κλειδί τῆς ἴδιας τῆς Πόλης, δέν θά εἰσέλθει ποτέ σ’ αὐτήν» (B.M. Melioranskii, ἀπό τίς διαλέξεις γιά τήν Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, «Strannik», Ἰούν. 1910, σ. 931, στά Ρωσικά).

Μέ νοοτροπία νεόπλουτου

της Τασούλας Καραϊσκάκη

Η ψυχосύνθεσή μας έχει ύποστει, τά τελευταία χρόνια, μιά δραστική μετάλλαξη. Έχουμε γίνει κυριλέ. Δέν εἶναι ὅτι λείπουν ἡ Φτώχεια, ἡ ἀνεργία, ἡ ἀκρίβεια, ἡ ἀνασφάλεια. Εἶναι ὅτι ἀκόμη καί κάτω ἀπό τίς πιό ἀντίξοοες συνθήκες συμπεριφερόμαστε ὡς νεόπλουτοι. Μιά στάση ζωῆς καταστροφική γιά τήν πολιτισμική μας ταυτότητα, ἀλλά καί τήν κοινωνική συνοχή.

Έχουμε δέν ἔχουμε, ξοδεύουμε. Ἡ κατανάλωση καλωάζει (ἐτήσια αὐξηση 20%, ἡ πιό ὑψηλή στήν Εὐρώπη). Σέ πάνω ἀπό 18 δισ. εὐρώ ἀποτιμᾶται τό συνολικό χρέος τῶν ἑλληνικῶν νοικοκυριῶν σέ δάνεια καί κάρτες. Οἱ μισοί Ἕλληνες (2,7 ἑκατ. νοικοκυριά) εἶναι χρεωμένοι. Ἀλλιῶς: Πάνω ἀπό 6,5 ἑκατ. πιστωτικές κάρτες φορτώνονται κάθε μέρα μέ χρέη ἄνω τῶν 5 ἑκατ. εὐρώ.

Παράλληλα, οἱ συνδέσεις κινητῶν τηλεφῶνων ἔχουν ἀγγίξει τά 12 ἑκατομμύρια, οἱ πωλήσεις πολυτελῶν αὐτοκινήτων —Πόρσε, Χάμερ, Ρέιντζ Ρόβερ, Τζάγκουαρ— σημειώνουν διαρκή ἄνοδο (Φέτος ἦταν τῆς τάξης τοῦ 35%, ξεπερνώντας τό 9% τῶν συνολικῶν πωλήσεων αὐτοκινήτων). Πάνω ἀπό 10.000 μικρά σκάφη πωλοῦνται κάθε χρόνο στήν Ἑλλάδα. Ἐνῶ τό ὄνειρο γιά ἓνα λούξ διαμέρισμα καί στήν πιό ὑποβαθμισμένη γειτονιά παραδίδει στήν ἀντιπαροχή καί τίς τελευταῖες μονοκατοικίες τῆς Ἀθήνας (οἱ ἐπενδύσεις σέ ἰδιωτικές κατοικίες φτάνουν τό 20% τῶν συνολικῶν ἐπενδύσεων στή χώρα, ἀπό τά ὑψηλότερα ποσοστά στήν Ε.Ε.).

Εἴμαστε μιά κοινωνία ὀλοένα καί λιγότερο ἀπαιτητική σέ ὅ,τι ἀφορᾶ τήν πνευματική καλλιέργεια, τήν ἀλληλεγγύη, τήν κοινωνική εὐθύνη —τό «εἶναι». Καί περισσότερο ἀπαιτητική σέ ὅ,τι ἀφορᾶ τό «ἔχειν».

Φυλακισμένοι στή μικρή μας εὐημερία, αἰχμαλωτισμένοι ἀπό τό ἐγωϊστικό μας συμφέρον, ἐμεῖς, οἱ Φιλότιμοι, πονόψυχοι, εὐσυγκίνητοι, ἐνθουσιώδεις Ἕλληνες ἔχουμε μετεξελιχθεῖ σέ ἓνα ἀδιάφορο, παθητικό πλῆθος, πού δέν ἐμωνέεται ἀπό κάποιο πολιτικό πάθος, ἀπό

κάποιο ήθικό ιδεώδες, που δεν έχει μεγάλες Φιλοδοξίες, αντίθετα είναι ανά πάσα στιγμή έτοιμο να θυσιάσει τά πάντα στο βωμό της υλικής ασφάλειας. Έγωϊσμός, άρρωστικότητα, άγριος καταναλωτισμός, μανία πολυτέλειας και άποχαύνωση μωροστά στίς τηλεοπτικές συσκευές. Νά Φάμε, νά πιούμε, νά αγοράσουμε κότερα, νά χτίσουμε έξοχικά κι άς γίνουν όλα στάχτη.

Ή άδιαφορία μας, ένα είδος κοινωνικής πάρωσης, δεν είναι ένα άπλό «παραισιόδον» της δημοκρατίας, είναι ή πιο άνησυχητική, ή πιο έπικίνδυνη παράμετρος της γενικότερης κοινωνικής άπορρύθμισης. Μιά στρέβλωση που δεν θεραπεύεται μέ μέτρα. Άλλωστε, δεν πάσχουμε άπό μέτρα, όργανα και θεσμούς. Άπό συνείδηση πάσχουμε. Και άυτογνωσία.

(Άναδημοσίευση άπό την έφημερίδα
«Ή Καθημερινή», Φύλλο της 19/10/06)

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΕΞΟΦΥΛΛΟΤ: Τμήμα γύρου άπό Γιαννιώτικο κεντητό σεντόνι μέ τουλίπες και νάρκισσους, 18ος αϊ. Ξυλόγλυπτα καλτσόξυλα διακοσμημένα μέ συμπλέγματα γοργόνας και δράκοντα-Φιδιού, τέλη 19ου/άρχες 20ου αϊ. **ΟΠΙΣΘΟΦΥΛΛΟ:** Γιαννιώτικο κλινισκέπασμα μέ πυκνό γραφτό διάκοσμο άπό φυτικά θέματα, πρώιμος 18ος αϊ. Όλα στην Άθήνα, Μουσείο Έλληνικής Λαϊκής Τέχνης. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ / ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ, ΕΚΔΟΤΙΚΗΣ ΑΘΗΝΩΝ

Τό περιοδικό Έπιγνώση έκδίδεται κάθε τρίμηνο. Έκδότης: Παύλος Πολιτίδης
Συντακτική έπιτροπή: Ή. Καλόμοιρος, Ά. Μωύρου, Π. Πολιτίδης.
Καλλιτεχνική έπιμέλεια: Κ. Σισκάκης. Έκτύπωση - διεύθυνση έπικοινωνίας:
Έκδόσεις «Ζέφυρος», 17ης Νοεμβρίου 79, 543 52 Πυλαία, Θεσσαλονίκη, Τηλ.
Κέντρο: 2310/ 948.233 - Διεύθυνση στο διαδίκτυο: www.zephyr.gr/stjohn

---

Παρακαλούμε οί φροαιρετικές συνδρομές νά άποστέλλονται στο όνομα
Γρηγόρης Καλόμοιρος, στο λογαριασμό 485/00-231000 7114 της ALPHA BANK,
ή μέ ταχυδρομική έπιταγή στο ίδιο όνομα, στή διεύθυνση του περιοδικού.

Εύχαριστούμε θερμά.